

**NEMZETI
KÖZSZOLGÁLATI
EGYETEM**
LUDOVIKA

Hadtudományi Doktori Iskola

TÉZISFÜZET

Csizmazia Gábor

**Az Egyesült Államok kül- és biztonságpolitikája
Kelet-Közép-Európában 2009–2019 között**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető: Prof. em. Dr. Gazdag Ferenc
professor emeritus

Budapest, 2020

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
A tudományos probléma, aktualitása és szakmai indokoltsága.....	2
Kutatási célok.....	6
Hipotézisek.....	7
Alkalmazott kutatásmódszertan	9
A kutatás eredménye	10
1. Teoretikai alapp probléma és keretek.....	10
2. Kelet-Közép-Európa és az Obama-adminisztráció stratégiája	11
3. Kelet-Közép-Európa az Obama-adminisztráció külpolitikájában.....	12
4. Kelet-Közép-Európa az Obama-adminisztráció biztonságpolitikájában.....	13
5. Kelet-Közép-Európa és a Trump-adminisztráció stratégiája.....	14
6. Kelet-Közép-Európa a Trump-adminisztráció külpolitikájában	14
7. Kelet-Közép-Európa a Trump-adminisztráció biztonságpolitikájában	15
8. Összegzett következtetések	16
Új tudományos eredmények.....	17
Ajánlások.....	18
Az értekezés kutatási és tudományos eredményeinek felhasználhatósága.....	18
A szerző témával kapcsolatban megjelent publikációi.....	19
A doktorjelölt szakmai-tudományos életrajza	20

Bevezetés

A transzatlanti kapcsolatok biztonságpolitikai összefüggéseinek vizsgálata gazdag nemzetközi szakirodalommal rendelkezik. A nézetkülönbségek ellenére az amerikai-európai kapcsolatot gyakran szokás érték- és érdekközösségként, illetve biztonsági közösségként is azonosítani, mely az egyetemes érvényűnek tételezett értékekre épülő liberális nemzetközi rend magját is alkotja. Az Egyesült Államok a liberális nemzetközi rend alapítója, működtetője és őrzője, így ma a nyugati szövetség vezetője és hegemónja is egyben.

A bipoláris kor végével Kelet-Közép-Európának megadatott az euro-atlanti integráció valós lehetősége, és bár a kibővített és elmélyített integrációs folyamatok egy részén a térség legtöbb országa már átesett, ma is a „mátság” védjegyeit hordják magukon. A nyugati biztonsági közösségekben való formális tagságukból és peremterületi helyzetük révén a kelet-közép-európai országokra egyszerre nehezednek a liberális nemzetközi rendet érő belső és külső nyomások, így a rend fenntartásáért felelős hegemón figyelmére kiváltképp érdemesek, amit már két világháború és egy hidegháború is igazolt.

A tudományos probléma, aktualitása és szakmai indokoltsága

Napjainkban a liberális nemzetközi rend a válság jeleit mutatja. A realista és a kritikai elméletek mellett a liberális teoretikusok is válságot látnak, amit az egyetemes érvényűnek tekintett értékekkel olykor szembemenő Trump-adminisztráció gyakorlatával magyaráznak. A nemzetközi rend strukturális problémái azonban korábbi keletűek és szorosan kapcsolódnak a hegemón magatartásához, valamint a rend magja és pereme közötti kohézió hiányához.

A demokratikus béke koncepcióját kidolgozó Michael W. Doyle már 1983-ban arról írt, hogy a rendet fenntartó hegemón katonai terheinek aránytalan növekedése és a rend egészét átjáró gazdasági visszaesés megrendíthetik az amerikai társadalom nemzetközi rendbe vetett bizalmát.¹ Épp e problémákat emelte ki Donald J. Trump 1987-ben üzletemberként, majd 2016-ban amerikai elnökjelöltként. A liberális nemzetközi rend egyik fő teoretikusaként G. John Ikenberry 2009-ben arról írt, hogy az amerikai hegemónia már nem alkalmas alátámasztani a rendet. Szerinte nem a rend jellege, hanem az amerikai hegemónia van leáldozóban.² 2011-ben megerősítette, hogy a világban hatalmi átrendeződés zajlik, jóllehet ez egy nyitott,

¹ DOYLE, Michael W.: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. *Philosophy & Public Affairs*, Vol.12. No.3. (Summer 1983), ISSN 0048-3915, p.233.

² IKENBERRY, G. John: Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order. *Perspectives on Politics*, Vol.7. No.1. (March 2009), ISSN 1537-5927, pp.78–80.

szabályokra épülő rend velejárója.³ Az évtized végéhez közeledve már Ikenberry is válságról értekezett, noha ezt a „siker válságaként” értelmezte, vízválasztónak jelölve a hidegháború végét, amikor a nyugati liberális rend kicsi és homogén hálója új tagokkal gazdagodott, akik eltérő elképzeléseket és elvárásokat hoztak magukkal, nehezítve a multilaterális együttműködést. A rend így „kevésbé nyugati”, tagjai nem teljesen osztoznak a közös múlt és jövő gondolatán,⁴ a jövő konfliktusa pedig a rend megújítását (a multilaterális kormányzás bővítését) szorgalmazók, és a kevésbé együttműködő (befolyási szférákban gondolkodók) közt várható.⁵

Ma a liberális nemzetközi rend kihívásai és a kezelésükre irányuló amerikai erőfeszítések közvetlenül is kapcsolódnak Kelet-Közép-Európa-hoz. Térségünk államait a rend belső problémái a nyugati országokhoz képest fokozottan érintik: a kelet-közép-európai ügyekben jártas Daniel Fried⁶ 2019 nyarán arról írt, hogy míg Kelet-Közép-Európát ugyanúgy átjárja a liberális renddel szembeni politikai bizonytalanság, a helyi társadalmak sebezhetősége történelmi terhük és folyamatban lévő átalakulásuk révén nagyobb.⁷ A kívülről érkező kihívások is itt jelentkeztek először: a nemzetközi hatalmi átrendeződések az Egyesült Államokat arra készítetik, hogy a potenciális kihívók politikai térnyerésével is foglalkozzon, újra versengve a kelet-közép-európai országokért. Bár alapvetően európai ügy, az ukrán válság amerikai-orsz geopolitikai vita tárgyát is képezi, Washington figyelmét a NATO kollektív védelmének kérdésén és Kelet-Közép-Európán tartva.

A téma vizsgálatának indokoltságát a liberális nemzetközi rend válságáról, illetve a belső és külső eredetű kihívásokra adott válaszokról szóló intenzív szakértői és közéleti vita adja. Mind az Obama-, mind a Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikája a rend megújítására és az Egyesült Államok hegemoniájának gyengülésére kívánt megoldást találni. Mindkettő teljesítménye erősen vitatott. Az Obama-adminisztrációval foglalkozó szakirodalom gazdag, azonban nem jut egyetértésre Obama elnök kül- és biztonságpolitikájának elméleti besorolását illetően. A dilemmára a legelterjedtebb megoldást a „pragmatista” jelző alkalmazása, illetve a realizmus részleges azonosítása kínálta, lendületet adva az olyan értelmezéseknek, mint például Obama elnök „pragmatista”⁸, „elvhű pragmatista”⁹, vagy „realista nyelven beszélő.”¹⁰

³ IKENBERRY, G. John: The Future of the Liberal World Order. *Foreign Affairs*, Vol.90. No.3. (May/June 2011), ISSN 0015-7120, pp.67–68.

⁴ IKENBERRY, G. John: The end of liberal international order? *International Affairs*, Vol.94. No.1. (January 2018), ISSN 1468-2346, pp.9–10. és pp. 18–21.

⁵ IKENBERRY, G. John: The Future of the Liberal World Order. p.63. és p.68.

⁶ Amerikai karrierdiplomata, korábbi varsói nagykövet (1997-2000), illetve európai és eurázsiai ügyekért felelős helyettes külügyi államtitkár (2005-2009).

⁷ FRIED, Daniel, et. al.: *The United States and Central Europe: Tasks for a Second Century Together*. GLOBSEC and Atlantic Council, June 2019, ISBN 978-1-61977-591-6, pp.7–8.

⁸ SINGH, Robert: *Barack Obama's Post-American Foreign Policy. The Limits of Engagement*. Bloomsbury Academic, New York, 2012, ISBN 978-1-78093-038-1, p.47. vagy CROSTON, Matthew D.: *Hard Power in a*

A realizmus gondolatát sugallta maga Barack H. Obama is, hangsúlyozva a néhai George H. W. Bush¹¹ realista szemlélete iránti tiszteletét.¹² A realista jelzöt nem egyszer liberális szerzők adták, melynek megalapozottságával konzervatívok csak részben,¹³ realisták pedig egyáltalán nem értettek egyet.¹⁴ Walter Russell Mead amerikai külpolitikai hagyományokat rendszerező tipológiája alapján már nagyobb összhang van arról, hogy Obama elnök a jeffersoni tradíciót követte,¹⁵ ám ez a realista-liberális skálán inkább utóbbihoz áll közelebb, maga Mead pedig az Obama-adminisztrációban a liberális jeffersoni és wilsoni hagyományok versengését látta.¹⁶

A magyar szakértők közül kevesen készítettek átfogó elemzést az Obama-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájáról a nemzetközi kapcsolatok elméleteire vagy a Mead-féle hagyományokra támaszkodva. Ugyanakkor a pragmatista és realista jelző elterjedése itt is kimutatható: Magyarics Tamás szerint Obama elnök kül- és biztonságpolitikája „realista internacionalista” és „feladta a liberális agendát”, legalábbis pro-aktív kivitelezését.¹⁷ Peterecz Zoltán szerint „pragmatista-realista [...], amelyet fűszerez ugyan az amerikai idealizmus, de nincs a

Soft Package: The 'True' Conservatism of Obama Leadership in Foreign Policy. *Journal of Global Analysis*, Vol.3. No.1. (January 2012), ISSN 2041-1944, Online: <https://journalofglobalanalysis.com/jga-vol-3-no-1/> [letöltés ideje: 2019. szeptember 24.] p.12.

⁹ KUPCHAN, Charles & JENTLESON, Bruce: Obama's strong suit. *The World Today*, Vol.68. No.8/9. (October/November 2012), ISSN 0043-9134, p.15.

¹⁰ GELB, Leslie H.: The Elusive Obama Doctrine. *The National Interest*, No.121. (September/October 2012), ISSN 0884-9382, p.19.

¹¹ OBAMA, Barack: *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*. Crown Publishers, New York, 2006, ISBN 978-0-307-23769-9, p.309.

¹² GOLDBERG, Jeffrey: The Obama Doctrine. *The Atlantic*, April 2016, ISSN 1072-7825, pp.73.

¹³ DUECK, Colin: *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*. Oxford University Press, Oxford, 2015, ISBN 978-0-19-020262-0, vagy LIEBER, Robert J.: *Retreat and Its Consequences. American Foreign Policy and the Problem of World Order*. Cambridge University Press, New York, 2016, ISBN 978-1-316-50671-4, vagy DUECK, Colin: The Accommodator: Obama's Foreign Policy. *Policy Review*, No.169. (October/November 2011), ISSN 0146-5945, pp.13–28. vagy NAU, Henry R.: Obama's Foreign Policy. *Policy Review*, No.160. (April/May 2010), ISSN 0146-5945, p.29. vagy KAUFMAN, Robert G.: *Dangerous Doctrine. How Obama's Grand Strategy Weakened America*. University Press of Kentucky, Lexington, 2016, ISBN 978-0-8131-6720-6, p.32. vagy FEITH, Douglas J. & CROUSEY, Seth: The Obama Doctrine Defined. *Commentary*, Vol.132. No.1. (July/August 2011), ISSN 0010-2601, p.16. vagy LASHNER, Kevin J. & RINEHART, Christine Sixta: The Shadowboxer: The Obama Administration and Foreign Policy Grand Strategy. *Politics & Policy*, Vol. 44. No.5. (October 2016), ISSN 1555-5623, pp.850–888.

¹⁴ WALT, Stephen M.: Obama Was Not a Realist President. *Foreign Policy*, April 7, 2016, Online: <http://foreignpolicy.com/2016/04/07/obama-was-not-a-realist-president-jeffrey-goldberg-atlantic-obama-doctrine/> [letöltés ideje: 2018. április 17.]

¹⁵ CLARKE, Michael & RICKETTS, Anthony: Shielding the Republic: Barack Obama and the Jeffersonian Tradition of American Foreign Policy. *Diplomacy & Statecraft*, Vol.28. No.3. (2017), ISSN 0959-2296, p.495. és p.495., illetve HOLLAND, Jack: Obama as Modern Jeffersonian. In: BENTLEY, Michelle & HOLLAND, Jack (eds.): *The Obama Doctrine: A Legacy of Continuity in US Foreign Policy?* Routledge, New York, 2017, ISBN 978-1-138-83122-3, Online: <http://eprints.whiterose.ac.uk/95843/3/03.CHAPT3%20Holland.pdf> [letöltés ideje: 2019. szeptember 29.] pp.40–53.

¹⁶ MEAD, Walter Russell: The Carter Syndrome. *Foreign Policy*, No.177. (January/February 2010), ISSN 0015-7228, p.64.

¹⁷ MAGYARICS, Tamás: „Don't Do Stupid Stuff” Barack Obama realista internacionalista külpolitikája. *Külügyi Szemle*, 2017. különszám, ISSN 2060-4904, pp.5–6.

végletekig átítatva ideológiával,¹⁸ míg Varga Gergely olvasatában „alapvetően ideológia-mentes, pragmatikus, realista [...] párosulva azzal, hogy a nemzetközi konzultációra és együttműködésre is nagy hangsúlyt fektet.”¹⁹ Hasonlóan árnyalt képet festett Balogh István, aki szerint Obama elnök „liberális realista” volt, vagyis külpolitikája a nemzeti érdekek érvényesítésére épült, amit kiegészített a liberális értékek terjesztésének szándéka.²⁰

A Trump-adminisztrációnál az értelmezési nehézség az elnök formabontó fellépéséből ered, ami védjegyének is tekinthető: innen ered a gondolat, miszerint Donald J. Trump nemcsak „kívülálló,” hanem populista, aki üres ígéretekkel kampányol. Külpolitikáját „következetlenséggel” szokás jellemezni és mivel az Egyesült Államokban a külpolitika leginkább elnöki hatáskörbe tartozik, a Trump-doktrína meghatározásaiban visszatérő elem Donald J. Trump személye. Tekintve, hogy sokáig küszködött a diplomata kinevezésével, felvetődött, hogy az elnököt közvetlen környezete befolyásolja. Az ilyen értelmezések Trump elnököt alkalmatlan politikai kinevezettek és oportunisták által körülvevett elmeháborodott uralkodókhöz hasonlítják.²¹ Egy visszafogottabb és elterjedtebb vélekedés szerint azonban az elnök valóban megkapja a szakmai támogatást: a „felnőttek a szobában”²² koncepció lényege, hogy John F. Kelly, H.R. McMaster, James N. Mattis és Rex W. Tillerson személyében felkészült szakemberek segítik Donald J. Trump munkáját, így az adminisztráció működőképes. A koncepciót a gyakorlat részben cáfolta, mivel e szakemberek már nem dolgoznak a Trump-adminisztrációban. A következő Trump-doktrína hívei között is eltérő nézetek élnek. Üzletemberi háttere révén többen az elnök politikáját „tranzakcionálisnak”²³ írják le, ami azt jelenti, hogy bevett gyakorlatok helyett új alkuk szerint jár el, csupán utóbbiak végkimenetelét szem előtt tartva. Jeffrey Goldberg szerint viszont a Trump-doktrína mindössze az Obama-doktrína tagadása,²⁴ ami a Trump-kampány és elnökség eddigi teljesítménye alapján érthető.

Az Egyesült Államok elmúlt tíz évben folytatott kül- és biztonságpolitikájának értelmezése és értékelése kelet-közép-európai szempontból különösen indokolt: Barack H. Obama és

¹⁸ PETERECZ, Zoltán: A fantom Obama-doktrína – Az amerikai külpolitikai doktrínák hosszú múltja és kérdéses jövője. *Külgügyi Szemle*, 13. évf. 3.sz. (2014. ősz), ISSN 2060-4904, p.104.

¹⁹ VARGA, Gergely: Obama európai körútja. *Nemzet és biztonság*, 2009/4. (2009. május), ISSN 1789-5286, p.4.

²⁰ BALOGH, István: Változás az amerikai külpolitika filozófiájában és gyakorlatában? *MKI-tanulmányok*, 2012. július 26., ISSN 2060-5013, pp.3–5. és p.9.

²¹ EVANS, Richard: The Madness of King Donald. *Foreign Policy*, June 13, 2017, Online: <https://foreignpolicy.com/2017/06/13/the-madness-of-king-donald/> [letöltés ideje: 2018. június 17.]

²² MANN, James. The Adults in the Room. *The New York Review of Books*, October, 2012, Online: <https://www.nybooks.com/articles/2017/10/26/trump-adult-supervision/> [letöltés ideje: 2018. június 17.]

²³ HADAR, Leon: The Limits of Trump's Transactional Foreign Policy. *National Interest*, January 2, 2017, Online: <https://nationalinterest.org/feature/the-limits-trumps-transactional-foreign-policy-18898> [letöltés ideje: 2018. június 17.]

²⁴ GOLDBERG, Jeffrey: A Senior White House Official Defines the Trump Doctrine: 'We're America, Bitch!'. *The Atlantic*, June 11, 2018, Online: <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2018/06/a-senior-white-house-official-defines-the-trump-doctrine-were-america-bitch/562511/> [letöltés ideje: 2018. szeptember 17.]

Donald J. Trump kelet-közép-európai fogadtatása ugyanis eltérő. A 2008-as Obamánia jobbra Nyugat-Európára korlátozódott, ahol Obama elnök népszerűsége 2016-ban is erősebb volt, mint a Lengyel Köztársaságban vagy Magyarországon,²⁵ utóbbiak pedig Trump elnököt is jobban fogadták, mint általában Nyugat-Európa,²⁶ mely különbség 2020-ban is kimutatható.²⁷ Daniel Fried 2019-ben emlékeztetett, hogy a kelet-közép-európai látásmód eltér a nyugat-európaiktól, mivel társadalmi értelemben konzervatívabb, a nemzeti szuverenitást erőteljesebben védelmezi, a nemzeti értékeket pedig gyakran konzervatív fényben látja. Szerinte Kelet-Közép-Európa biztonsági érzékenységeit az Egyesült Államoknak eddig nem sikerült teljesen megértenie, Washingtonban pedig elsősorban ezt célszerű tudatosítani és korigálni.²⁸ Az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa viszonyát vizsgáló szakirodalom viszonylag szegény e téren, mivel többnyire a kapcsolatok kronológiai ismertetésével foglalkozik. Jelenleg a hazai szakirodalomban nincs olyan hosszabb elemzés, mely az Obama/Trump-adminisztráció Kelet-Közép-Európát érintő kül- és biztonságpolitikáját az elméletek tükrében vizsgálta volna.

Kutatási célok

Az értekezés szerzőjének kutatási céljai a következők:

- 1) Ismertetni a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek rendszerén belül az internacionalizmus liberális és konzervatív variánsait az Egyesült Államok külpolitikájának főbb elméleti értelmezésével foglalkozó nemzetközi szakirodalomra támaszkodva.
- 2) Azonosítani az Obama- és a Trump-adminisztráció 2009–2019 közötti kül- és biztonságpolitikájának elméleti besorolásáról szóló szakértői vita főbb álláspontjait a releváns nemzetközi és hazai szakirodalom áttekintésével.

²⁵ WIKE, Richard *et. al.*: As Obama Years Draw to Close, President and U.S. Seen Favorably in Europe and Asia. *Pew Research Center*, June 29, 2016, Online: <https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2016/06/Pew-Research-Center-Balance-of-Power-Report-FINAL-June-29-2016.pdf> [letöltés ideje: 2019. október. 30.], pp.23–24.

²⁶ WIKE, Richard *et. al.*: Trump's International Ratings Remain Low, Especially Among Key Allies. *Pew Research Center*, October 1, 2018, Online: <https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2018/10/Pew-Research-Center-U-S-Image-Report-UPDATED-2018-10-01.pdf> [letöltés ideje: 2019. október. 30.], p.32.

²⁷ WIKE, Richard *et. al.*: Trump Ratings Remain Low Around Globe, While Views of U.S. Stay Mostly Favorable. *Pew Research Center*, January 8, 2020, Online: https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2020/01/PG_2020.01.08_US-Image_FINAL.pdf [letöltés ideje: 2020. január. 20.], p.14.

²⁸ FRIED, Daniel, *et. al.*: *The United States and Central Europe: Tasks for a Second Century Together*. p.8 és p.10.

- 3) Feltárni az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai kapcsolatában a vizsgált időszak során jelentkező főbb nemzetközi fejleményeket a politikai és katonai biztonság területén.
- 4) Értékelni e nemzetközi fejlemények amerikai és kelet-közép-európai értelmezését a vizsgált időszakban hatályos releváns primer (nemzeti biztonsági stratégiák és kormányzati nyilatkozatok), valamint szekunder (szakértői megfigyelések) forrásokra támaszkodva.
- 5) Elhelyezni az Egyesült Államok vizsgált időszakban folytatott kül- és biztonságpolitikáját (különösen Kelet-Közép-Európa vonatkozásában) a nemzetközi kapcsolatok elméletein belül az internacionalizmus liberális-konzervatív tengelyén.

Hipotézisek

Az értekezés alaphipotézise és az abból eredő operatív (tesztelhető) hipotézisek az alábbiak.

Az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai kapcsolata 2009–2019 között Washington internacionalizmusának politikai (liberális és konzervatív) variánsai függvényében alakult, meghatározva a liberális nemzetközi rend belső és külső kihívásaira adott amerikai választ és annak kelet-közép-európai fogadtatását.

Az értekezés az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa politikai és biztonsági kapcsolatát az amerikai külpolitika liberális/konzervatív internacionalista elméletein keresztül értelmezi, melyeket az Obama/Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájával társít. A szerző feltételezte, hogy az internacionalizmus e két variánsainak liberális rend működésével, valamint geopolitikával és hatalmi versennyel szemben eltérő viszonyulásuk révén kelet-közép-európai fogadtatásuk is eltérő. Az alaphipotézisből az alábbi operatív (azaz ténylegesen tesztelhető) hipotézisek eredtek:

1) Az Obama-adminisztráció stratégiája az internacionalizmus liberális ágát követte.

A szerző feltételezte, hogy az Obama-adminisztráció kül- és biztonságpolitikája a liberális internacionalizmus logikáját követte. Az értekezés ennek alátámasztására a liberális sajátosságok taxatív bemutatását vállalta, kiemelve: (1) a liberális nemzetközi rendre irányuló optimista jövőképet; (2) a globális kihívások és közösség gondolatát; (3) a hatalmi verseny helyett az abszolút előnyszerzést célzó együttműködés óhaját; (4) a multilateralizmus és nemzetközi

intézmények erősítésének szándékát; (5) a demokrácia terjedésének liberális eszközökkel történő szorgalmazását, valamint (6) a katonai erő alkalmazásától való vonakodást.

2) A Trump-adminisztráció stratégiája az internacionalizmus konzervatív ágát követi.

A szerző feltételezte, hogy a Trump-adminisztráció nemzetközi szakirodalomban vitatott kül- és biztonságpolitikája a vizsgált időszakban a konzervatív internacionalizmus logikáját követte. Az értekezés ennek alátámasztására a konzervatív sajátosságok taxatív bemutatását vállalta, kiemelve: (1) a liberális nemzetközi rendre irányuló bizonytalan jövőképet; (2) a hatalmi verseny hangsúlyozását; (3) a liberális nemzetközi rend peremterületein való relatív előnyszerzés szándékát; (4) az egyetemes demokrácia-export indíttatásának hiányát; (5) a nemzetállami szuverenitás védelmét és a nemzetközi intézményekkel szembeni kritikus hangvételt, valamint (6) az érdekérvényesítésben a katonai erőnek tulajdonított kiemelt szerepet.

3) Az Egyesült Államok külpolitikájának liberális/konzervatív internacionalizmusa a nyugati renden belüli kapcsolatok átpolitizáltságában is kimutatható, amit az Obama/Trump-adminisztráció kelet-közép-európai országokkal fenntartott politikai kapcsolatainak romlása/javulása jól szemléltet.

A szerző feltételezte, hogy az Obama/Trump-adminisztráció külpolitikájában a kelet-közép-európai országokkal ápolt kapcsolatok politikai hatás alá kerültek, vagyis hogy Washington fellépésének kelet-közép-európai fogadtatását meghatározta a felek liberális/konzervatív politikai irányultsága. Az értekezés ennek szemléltetésére bemutatta: (1) Washington kelet-közép-európai országokra fordított politikai figyelmének alakulását; (2) Washington liberális nemzetközi rend megerősítésére irányuló, kelet-közép-európaiakat bevonó kezdeményezéseinek liberális/konzervatív jellegét, valamint (3) a kelet-közép-európai (elsősorban magyar és lengyel) államok belső és külső kihívásainak eltérő, ideológiai alapú transzatlanti olvasatait.

4) Az Egyesült Államok biztonságpolitikájában a nyugati rend peremének geopolitikai elhanyagolása/felértékelése az internacionalizmus liberális/konzervatív variánsa szerint alakul, ami az Obama/Trump-adminisztráció alatt Kelet-Közép-Európa vonatkozásában jól kimutatható, gyengébb/erősebb transzatlanti védelmi együttműködést generálva.

A szerző feltételezte, hogy az Obama/Trump-adminisztráció külpolitikájában a Kelet-Közép-Európára irányuló amerikai stratégiai figyelem és katonai jelenlét alakulását meghatározta Washington hatalmi versenyről és a kemény hatalom alkalmazásáról alkotott liberális/konzervatív képe. Az értekezés ennek szemléltetésére ismertette: (1) az Egyesült Államok európai biztonsági rendszerben játszott szerepének transzatlanti olvasatait, valamint; (2) az Egyesült Államok kelet-közép-európai katonai jelenlétének és védelmi együttműködésének vizsgált időszakban való változásait.

Alkalmazott kutatómódszertan

Mivel a vizsgálat teoretikai természetű, meghatározó szerep jutott benne a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek. A szerző az internacionalizmus liberális és konzervatív variánsaira támaszkodott, mivel mindkettő hitet tesz a liberális nemzetközi rend mellett, csupán módszereikben eltérőek. Az internacionalizmus liberális és konzervatív variánsai révén objektív rendszerszintű mellett szubjektív állami döntéshozatali elemzésre is lehetőség nyílt: az értekezés úgy alkalmazta a két variánst az amerikai külpolitika bemutatásakor, hogy fogadtatásukat kelet-közép-európai szempontból is értékelte, az adott kormány liberális/konzervatív külpolitikai nézetét figyelembe véve. Az értekezés az amerikai külpolitikai hagyományok elsősorban a Henry R. Nau által cél-eszközrendszer mentén való lehatárolását követte.

Az értekezés az Oskar Halecki-féle „Kelet-Közép-Európa” kifejezéshez igazodik, mivel az kimondottan a Nyugat határvidékének geopolitikai nehézségeire akart rávilágítani. A lehatárolásban hasonló logikát követ a regionális biztonsági komplexum elméletét kidolgozó Barry Buzan és Ole Wæver, akik szerint Kelet-Közép-Európa a nyugat-európai mag körül helyezhető el, ahol a nyugati biztonsági agenda jelentkezik, árnyalva a sajátos kelet-közép-európai jegyekkel.²⁹ A hazai szakirodalomban Tóth Péter is a Halecki-féle lehatárolást követi.³⁰ Az értekezés annyi szabadsággal él, hogy a katonai és politikai szektort emeli ki, mivel ezek képezik a biztonságpolitikai kutatások elsődleges dimenzióit, továbbá „Kelet-Közép-Európa” vizsgálatát terjedelmi okokból a visegrádi országokra szűkíti le.

Az értekezés a külpolitika-elemzés döntéshozatali és komparatív megközelítését alkalmazza: egyrészt az amerikai adminisztrációk kül- és biztonságpolitikai retorikáját és gyakorlatát a liberális és konzervatív internacionalizmus lencséjén keresztül értelmezi, másrészt döntéseiket az érintett kelet-közép-európai országok szemszögéből értékeli. A szerző figyelembe veszi a nemzetközi kapcsolatok vizsgálatának alábbi módszertani sajátosságait: egyrészt bár az összefüggések leíró elemzése nem törekedhet a természettudományok előrejelzéseire jellemző pontosságra, az ok-okozati viszonyok értelmezését még megkísérelheti, másrészt bár megfigyeléseiben igyekszik a tudományos objektivitásra, normatív álláspont megfogalmazását sem tartja kizárhatónak.³¹

²⁹ BUZAN, Barry & WÆVER, Ole: *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge University Press, New York, 2003, ISBN 978-0-521-81412-6, p.343., p.353. és pp.365–367.

³⁰ TÓTH, Péter & HÁDA, Béla (szerk.): *Regionális biztonsági tanulmányok*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2014, ISBN 978-615-5491-38-2, p.57.

³¹ EGEDY, Gergely: *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011, ISBN 978-963-258-136-1, pp.56–57.

Az értekezés első lépésben ismerteti a teoretikai alapproblémát, egyúttal részleteiben meghatározza a kutatás elméleti kereteit. Az Egyesült Államok külpolitikájára jellemző internacionalizmus liberális és konzervatív variánsainak ismertetésében, valamint az Egyesült Államok hegemon- és Kelet-Közép-Európa határvidék-szerepének bemutatásában az értekezés a releváns szakirodalomra (a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek és a történelemtudomány kutatási témában meghatározó képviselőinek főbb publikációira) támaszkodik.

Második lépésben összegyűjti és feldolgozza az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa politikai és biztonsági kapcsolatával foglalkozó publikus primer és szekunder forrásokat. A vizsgálat az adatok gyűjtésében és feldolgozásában kvalitatív-analitikus módszerre támaszkodik: egyrészt áttekinti az Egyesült Államok és a kelet-közép-európai országok vizsgált időszakban kiadott kül- és biztonságpolitikai stratégiáit, főbb kormányzati dokumentumait és közleményeit (elnöki, kormányfői és miniszteri beszédeit), valamint főbb kormányzati tisztviselők nem hivatalos megnyilatkozásait. Másrészt a különböző típusú primer forrásokat elemzi és egymással összeveti, együttes értelmezésük révén pedig rekonstruálja az adott állam kül- és biztonságpolitikáját a teoretikai kereteket biztosító elméletek tükrében. Harmadrészt összegyűjti, rendszerezi és feldolgozza a releváns szekunder forrásokat, vagyis a kutatási témával foglalkozó szakirodalmi és általános természetű publikációkat (kutatóintézetek, szakfolyóiratok és újságcikkek beszámolóit, elemzéseit), melyekkel alátámasztja megfigyeléseit.

Harmadik lépésben összeveti az Egyesült Államok adminisztrációinak a kutatás során vizsgált kül- és biztonságpolitikai megnyilatkozásait és intézkedéseit, különösen azok kelet-közép-európai fogadtatását, továbbra is a primer és szekunder források felvázolt kvalitatív-analitikus elemzésére támaszkodva, végül levonja következtetéseit a hipotéziseket illetően.

A kutatás eredménye

1. Teoretikai alapprobléma és keretek

A második fejezetben a szerző a liberális internacionalizmus irodalmi áttekintése alapján megállapította, hogy napjaink nemzetközi rendje a kanti háromszög mentén működik, ám liberális teoretikusok szerint a válság jeleit mutatja, amit belső politikai-társadalmi és külső hatalmi nyomások szemléltetnek. A rend működtetésében fontos szerep hárul az Egyesült Államokra mint hegemon hatalomra, így a szerző áttekintette az amerikai külpolitika hagyományával foglalkozó nemzetközi szakirodalmat, mely alapján az Egyesült Államok külpolitikájának fő irányait a Mead-féle hagyományok és a Nau-féle cél-eszköz mátrix mentén azonosította, utóbbival a liberális és a konzervatív internacionalizmus jellemzőit is ismertette.

A Kelet-Közép-Európa lehatárolásával foglalkozó szakirodalom alapján a térség földrajzi, történelmi és társadalmi-politikai szempontból mássággal, átmenetiséggel jellemezhető. Kelet-Közép-Európában visszatérő gondolat a Nyugathoz tartozás igénye, melyet belülről a politikai-társadalmi elmaradottság és a Kundera-féle nyugati értékrendbeli különbségek tragédiája hátráltat, míg a Halecki-féle nyugati határvidék-szerep külső hatalmi nyomás alatt tartja a térséget. A szerző ismertette a térségre vonatkozó geopolitikai iskolák nézeteit, melyek közül az angolszász és az orosz egyaránt ütközőzóna-szerepbe helyezi Kelet-Közép-Európát.

A szerző ismertette Kelet-Közép-Európa amerikai külpolitikában elfoglalt helyét, illetve a térségbeli atlantizmus okait és típusait. Kelet-Közép-Európa politikailag hajlamos Washington felé húzni, noha Charles Gati szerint az amerikai politikában egy ideig „elfeledett régió” volt, melyre Washington csak az amerikai-orosz kapcsolatok relációjában tekint. Az eltérő biztonság-percepciók révén a helyi atlantizmus sem egységes: a visegrádiak közül Varsóé erős, a többieké ösztönös, feltételekhez kötött. Az ezredforduló utáni „rég és új Európa” felosztás kitüntetett helyzetbe hozta a kelet-közép-európaiakat, ám nem volt fenntartható, míg a NATO- és EU-tagsággal Gati szerint Kelet-Közép-Európa „kipipáltság szindrómába” jutott.

2. Kelet-Közép-Európa és az Obama-adminisztráció stratégiája

A harmadik fejezetben a szerző értékelté Obama elnök külpolitikáját, tételesen azonosítva liberális sajátosságait. Az Obama-adminisztráció tisztában volt a nemzetközi hatalmi változásokkal, ám külpolitikáját az abszolút előnyöket szem előtt tartó optimizmus jellemezte. Úgy vélte, hogy a fő transznacionális kihívások globális természetűek, így mindenki érdeke együtt kezelni őket, a multilaterális fórumokon pedig a többi nagy szereplő is konstruktívan vesz részt. Obama elnök liberális, modern jeffersoni külpolitikát követett, mely az „okos hatalom”, vagyis a puha hatalom érvényesülését és az erő alkalmazásának visszafogását jelentette. A líbiai „hátról vezetés” és a szíriai „vörös vonal” alapján Obama elnök csak nemzetközi jogi, illetve megbízható politikai legitimációval volt hajlandó fegyverhez nyúlni.

Az Obama-adminisztráció a transzatlanti kapcsolatokban a globális kihívásokat helyezte előtérbe, megújult partnerséget kínálva Európának, ami nagyobb szerepet, de egyben nagyobb önállóságot is feltételezett róla. A kelet-közép-európai szövetségesek hasonló helyzetben voltak, miután Obama elnök döntött a cseh és lengyel rakétapajzs-telepítések módosításáról. Washington a „jóindulatú közömbösség” jellemezte: félretette a „rég és új Európa” megosztást, a kelet-közép-európai szövetségesekben egyenrangú NATO-tagokat látott, tőlük is ugyanolyan részvételt várva a globális kihívások kezelésében, mint nyugat-európai társaiktól.

Obama elnök amerikai-orosz kapcsolatok „újraindítását” célzó kezdeményezése mellett a NATO új Stratégiai Koncepciója az Oroszországi Föderációra stratégiai partnerként tekintett. Miközben elítélte a „közel külföld” orosz befolyási övezetként való kezelését, Washington nem gondolkodott geopolitikai versenyben és zéró-összegű játszmában, ugyanakkor érzékeny volt a liberális értékek érvényesülésére. Az ukrán válság geopolitikai szembenállást hozott, melyben az Obama-adminisztráció nem realista (nemzetközi hatalmi), hanem liberális (belpolitikai kormányzati) tényezőket tartott szem előtt.

3. Kelet-Közép-Európa az Obama-adminisztráció külpolitikájában

A negyedik fejezetben a szerző megvizsgálta az Obama-adminisztráció transzatlanti kapcsolatokra irányuló külpolitikáját, melyben a liberális internacionalizmus védjegyei érvényesültek. A nyugat-európai Obamánia alapját az elnök liberális külpolitikája adta, bár továbbra is gondot okozott a transzatlanti védelmi tehermegosztás aránytalansága. A visegrádiak szorgalmazták a transzatlanti biztonsági kapcsolat minél szorosabb megőrzését, ám többségük számolt a nemzetközi hatalmi változások révén Európára irányuló amerikai figyelem lankadásával. Még Varsó is az erősebb európai külpolitika kidolgozásának relevanciájára hívta fel a figyelmet, amiben amerikai konzervatív elemzők az atlantizmus gyengülésének jelét látták.

Az Obama-adminisztráció a visegrádi országok által is szorgalmazott Keleti Partnerség erősítését támogatta, mivel a program a liberális internacionalizmus (demokratikus értékek és puha hatalom) által segíti elő az egységes Európa létrejöttét, ráadásul nagyobb európai szerepvállalás útján. Washington a demokratikus átalakulást előmozdító vállalkozásaiba próbálta bevonni kelet-közép-európai szövetségeit: utóbbiak rendelkeztek azon tapasztalatokkal, melyek megosztása elősegíthette a poszt-szovjet térség országait, valamint a 2011-es arab tavasz forradalmain áteső országokat a demokratikus átalakulás útján tett erőfeszítéseikben. A visegrádiak fogékonyak voltak az amerikai javaslatra, amit intézetek, ügynökségek és programok kormányzati támogatásai is szemléltettek, ugyanakkor az észak-afrikai társadalmak demokratikus átalakulása kapcsán kevésbé osztották Obama elnök optimizmusát.

Washington liberális internacionalizmusa Kelet-Közép-Európában diplomáciai problémákat okozott. Miközben geopolitikai szempontból kevésbé figyelt a térségre, fokozott érdeklődést mutatott az országok belpolitikai folyamatai iránt, ami politikai-ideológiai vitákhoz vezetett. Érződött, hogy a demokratikus béke valóban csak liberális demokráciák között él: a magyar-amerikai viták például nemcsak példátlanul elmérgesítették a kétoldalú kapcsolatokat, hanem el is uralkodtak rajtuk. Az Obama-adminisztráció pedig a hivatalos diplomáciai csator-

nák mellett a nyilvános térben is erős szavakkal jellemezte a kelet-közép-európai demokráciák és civil társadalmak helyzetét.

4. Kelet-Közép-Európa az Obama-adminisztráció biztonságpolitikájában

Az ötödik fejezetben a szerző azonosította az Egyesült Államok 2009–2016 közötti kelet-közép-európai katonai jelenlétére irányuló döntéseit és a nemzetközi politika releváns fejleményeire adott válaszait. Az Obama-adminisztráció Ázsia felé való „elfordulás/újra-egyensúlyozás” politikája mellett az Egyesült Államok globális katonai lábnyomának átalakítását az erőforrások szűkössége határozta meg. A Pentagon 2012–2014 között 12,500 katonát tervezett kivonni Európából, ahol a rotációknak kívánt nagyobb szerepet adni, elősegítendő a szövetségesek képességfejlesztését és inter-operabilitását. Kelet-Közép-Európában az Obama-adminisztráció nem szándékozta érdemben fokozni az Egyesült Államok katonai jelenlétét.

Az Egyesült Államok visegrádi országokkal folytatott védelmi kapcsolatai a korábbi tendenciák szerint alakultak: míg Budapest és Pozsony részéről csak a gyakorlatok és védelmi beszerzésekre irányuló visszafogott szándékok jelentkeztek, Prága és Varsó nagyobb aktivitást mutatott. Utóbbi szorgalmazta az Egyesült Államok katonai jelenlétének fokozását Kelet-Közép-Európában: az amerikai katonák lengyel területre való állandó telepítésére 2012-ben került sor, noha ez összesen egy 10 fős amerikai személyzet elhelyezését jelentette a laski légi bázison. Tekintélyesebb permanens katonai jelenlétet képviseltek a rakétapajzs elemei, noha Washington ez ügyben is a pénzügyi és technológiai megfontolások vezérelték. Az Obama elnök által 2009 őszen közölt rakétavédelmi módosítások lényege is ez volt, miközben a lengyel vezetés számára a pajzs inkább az orosz fenyegetésről szólt.

Az orosz fenyegetést Washington az ukrán válsággal kezdte komolyabban venni. Barack H. Obama „eszmék versenyéről”, Anders Fogh Rasmussen „ébredtőről”, Philip M. Breedlove „új paradigmáról” beszélt, a liberális nemzetközi rend elveinek követésére, a NATO-tagok védelmi kiadásainak csökkenésére, és a poszt-bipoláris biztonsági helyzetre utalva. Washington a katonai rotációk sűrűbb, perzisztens jelenlétet adó folytatása mellett döntött, amit a közös gyakorlatokkal, képzésekkel és fejlesztésekkel az Európai Viszontbiztosítási Kezdeményezésből finanszírozott. A NATO is fokozta aktivitását a NATO Reagáló Erők, a Készenléti Akcióterv, illetve a szövetségesek védelmi kiadáscsökkenéseinek megfordítására tett szándéknyilatkozat elfogadásával. A 2014-es walesi csúcson elfogadott intézkedések a 2016-os varsói csúcson elrettentésbe fordultak át, növelve a szövetséges katonák számát és mobilitását. Így a válság újra felszínre hozta Kelet-Közép-Európa geopolitikai problémáját.

5. Kelet-Közép-Európa és a Trump-adminisztráció stratégiája

A hatodik fejezetben a szerző értékelte Trump elnök külpolitikáját, tételesen azonosítva konzervatív internacionalista jegyeit. A 2017-es amerikai nemzeti biztonsági stratégia együttműködési fórumok és közös globális kihívások helyett globális arénát és hatalmi versenyt lát revizionista hatalmakkal. Donald J. Trump is a hazai nemzetépítésre kívánt figyelmet fordítani, ám inkább a jacksoni nacionalista-populista irányvonalat követi. Gondolkodásában állandó tétel a nemzetállami szuverenitás megőrzésének szándéka, ami a nemzetközi rend finomhangolását lenne hivatott elérni. Az izolacionizmus vádjával szemben az elnök aktív külpolitikát folytat: diplomáciájában kitüntetett szerepet szánt a fegyveres erőnek, így alkalmazási hajlandósága (és ráfordított erőforrásai) is erősödést mutatott.

A Trump-adminisztráció Európa-stratégiája szerint a liberális nemzetközi rendet belső és külső nyomások érik, így az Egyesült Államoknak és Európának össze kell fogniuk a revizionista hatalmakkal szemben. A 2018-as nemzeti védelmi stratégia kijelenti, hogy a nagyhatalmi verseny jelenti az elsőszámú kihívást. A nyugati szövetség megszilárdítására irányuló szándék ellenére a Trump-adminisztráció alatt inkább a transzatlanti viták hajlamosak felszínre kerülni, bár nem képviselnek újkeletű problémákat. A Bush-érához hasonlóan az Egyesült Államok nemzeti biztonsági stratégiáját és az EU globális stratégiáját összevetve a konzervatív-liberális külpolitikai gondolkodás közötti különbségek kerülnek napvilágra.

Az amerikai-orosz viszonyban kimutathatók az elrettentésre irányuló fegyverkezési verseny jelei, ami a fegyverzetkorlátozó megállapodások borús kilátásai mellett az amerikai nukleáris stratégiában és a szövetségesek felfegyverzésének szándékában jelentkezik. Utóbbi a konzervatív internacionalizmus logikáját követve a nyugati világ peremterületeire irányul, így Kelet-Közép-Európára is, mely Washington Európa-stratégiájának kiemelt részét képezte.

6. Kelet-Közép-Európa a Trump-adminisztráció külpolitikájában

A hetedik fejezetben a szerző megvizsgálta a Trump-adminisztráció transzatlanti kapcsolatokra irányuló külpolitikáját, melyben a konzervatív politika éreztette hatását. Az Európába delegált nagykövetek közül nem egy konzervatív üzeneteket fogalmazott meg. A nyugat-európai gyakorlattal szemben Kelet-Közép-Európa mentes volt a komoly diplomáciai vitáktól, ami előrelépést jelentett az Obama-adminisztrációhoz képest. A visegrádi és általában a kelet-közép-európai államok kitüntetett figyelemben részesültek, amit leginkább az amerikai elnökkel tartott kétoldalú találkozók szemléltettek: 2019-ben az összes visegrádi ország kormányfője járt a Fehér Házban, ráadásul az amerikai szempontból stratégiai jelentőségű államok

államfői nem is először. A találkozók létrejöttét a Kelet-Közép-Európára irányított amerikai figyelem hajtotta, a kormányok közötti konzervatív politikai összhang pedig könnyítette.

Donald J. Trump egyik legellentmondásosabb állítása a NATO időszerűtlensége és a kollektív védelem amerikai támogatásának feltételekhez kötése volt, ám a nyilvános diplomáciában a visegrádiak átvették az amerikai elnök logikáját, miszerint nem a szavak, hanem a tettek alapján ítélik meg teljesítményét. Trump elnök transzatlanti tehermegosztást illető kritikáival párhuzamosan az adminisztráció támogatta a kollektív védelmet és elrettentést elősegítő kezdeményezéseket. A visegrádiak egy-egy problémás kérdés amerikai felidézésének is örülhettek: példaként kiemelendő a Nord Stream 2 gázvezeték német-orosz projektje, ami egyrészt saját energia- és gazdasági biztonságuk, másrészt az orosz gazdasági szereplők elleni szankciók fényében a politikai kettős mérce révén zavarta a kelet-közép-európaiakat.

Külön gesztusként az Európa-stratégia alapját adó beszédét Trump elnök Varsóban mondta el. Politikai-ideológiai szempontból érződött Európa megosztottsága: a visegrádiak fogékonyabbak a Nyugat zsidó-keresztény hagyományokra épülő értékeinek védelme, illetve a keleti irányból érkező egzisztenciális civilizációs fenyegetés képe iránt. Utóbbi a 2015-ös migrációs válságra is utalt, melyben a visegrádiak érvelése a Trump-adminisztráció alatt is fennállt, visszhangozva Oskar Halecki gondolatát, miszerint a határvidék részeként a nyugati civilizációt védik. A Trump-adminisztráció új megközelítése a demokrácia-kritikák ügyében is jelentkezett: Washington geopolitikai megfontolásból elnézőbb lett Budapesttel és Varsóval szemben, a korábbi évek amerikai figyelemhiányát helytelennek, a politikai kritikákat kontra-reaktívnak ítélve. A Trump-adminisztráció a konzervatív internacionalizmus logikáját követve prioritizált az amerikai biztonság szempontjából fajsúlyos ügyek között és adott esetben engedékenyebb volt Budapest és Varsó irányába, akiket nyílt csatornákon nem bírált.

7. Kelet-Közép-Európa a Trump-adminisztráció biztonságpolitikájában

A nyolcadik fejezetben a szerző kifejtette, hogy a Trump-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájának kidolgozói nemcsak a geopolitika és a hatalmi verseny időtállóságában, hanem Kelet-Közép-Európa és a helyi szövetségesek jelentőségében is hittek, az angolszász geopolitikai iskola peremterületekre vonatkozó tézisének visszhangozva. A kelet-közép-európai országok előtérbe helyezése felvetette, hogy Washington nem egységben látja Európát: konzervatív amerikai külpolitikai szakértők körében él egy pesszimista kép Európa stratégiai kultúrájának koherenciájáról, ami inkább a nemzetállamokkal való együttműködésben látja a biztonsági kihívások megfelelő kezelését. A visegrádiak osztják az Egyesült Államok azon meglátást, miszerint a világban geopolitikai verseny zajlik: bár magyar és szlovák részről

korábban felvetődött a versenyben rejlő konfliktus kockázata, alapvetően ők is kedvezően fogadták, hogy Washington stratégiai figyelemben részesíti Kelet-Közép-Európát.

A Trump-adminisztráció nemcsak folytatta, hanem megerősítette az esetleges orosz agresszió elrettentésére irányuló amerikai kezdeményezéseket. Bár a sajtóban rossz visszhangot váltott ki, a 2018-as NATO-csúcs eredményeit tekintve sikeres volt, mivel a szövetségesek elfogadták az elrettentésre irányuló, katonai mobilizációt elősegítő újabb döntéseket. Utóbbiak képezték az Európai Elrettentési Kezdeményezésen keresztül tett amerikai erőfeszítések fő irányát: Washington megújította védelmi együttműködési megállapodásait a visegrádi országokkal is, akik körében fellendült az amerikai fegyverek beszerzésére irányuló érdeklődés. A fegyvervásárlásban Varsó állt az élen, ugyanakkor a 2018-ban újult erővel felhozott, permanens amerikai katonai bázis lengyelországi telepítésének javaslatára Washington továbbra is nemet mondott, jóllehet így is 1,000 fővel növelte a rotációkban küldött amerikai katonák számát. Míg a Trump-adminisztráció a kelet-közép-európai katonai jelenlétet illetően elődje politikájával folytonosságot mutatott, az amerikai-orosz fegyverkezési verseny, különösen tágabb geopolitikai kontextusban az európai biztonsági rendszert alátámasztó szerződések kölcsönös elhanyagolásához vezetett.

8. Összegzett következtetések

Az alaphipotézis megválaszolásához szükséges operatív hipotézisek vizsgálatának eredménye az alábbiak szerint alakult. A liberális és a konzervatív internacionalizmus tételeinek az Egyesült Államok 2009–2019 közötti kül- és biztonságpolitikájában való taxatív azonosítása mellett a szerző igazolta, hogy az Obama-adminisztráció stratégiája az 2009–2016 között internacionalizmus liberális, míg a Trump-adminisztráció stratégiája 2017–2019 között az internacionalizmus konzervatív ágát követte. Az internacionalizmus liberális/konzervatív variánsainak vizsgált időszakon belüli tételes kimutatásával az értekezés első és második operatív hipotézise megerősítést nyert.

A szerző értékelt az Egyesült Államok 2009–2019 közötti időszakban kelet-közép-európai országokra fordított politikai figyelmének alakulását, azonosította és értékelt az amerikai külpolitika liberális nemzetközi rend megerősítésére irányuló, kelet-közép-európai országokat bevonó kezdeményezéseit, valamint a kelet-közép-európai (elsősorban magyar és lengyel) államok belső és külső kihívásainak ideológiai alapú transzatlanti olvasatait. Igazolta, hogy a vizsgált időszakban kimutatható volt az Obama/Trump-adminisztráció internacionalizmusának liberális/konzervatív jellege és eltérő kelet-közép-európai fogadtatása, ami Washington kelet-közép-európai országokkal ápolt politikai kapcsolatának romlását/javulását jelezte.

A szerző azonosította és értékelt a 2009–2019 közötti időszakban az Egyesült Államok európai biztonsági rendszerben játszott szerepének általános transzatlanti olvasatait, valamint kelet-közép-európai katonai jelenlétét és a vizsgált kelet-közép-európai országokkal folytatott védelmi együttműködését. A szerző igazolta, hogy a vizsgált időszakban az Egyesült Államok Kelet-Közép-Európát érintő biztonságpolitikájában kimutatható volt az Obama/Trump-adminisztráció internacionalizmusának liberális/konzervatív jellege, illetve eltérő kelet-közép-európai fogadtatása, ami Washington kelet-közép-európai országokkal ápolt politikai kapcsolatának romlását/javulását jelezte. Az operatív hipotézisek megerősítése révén a szerző az alaphipotézis helytállóságát is igazolta.

Új tudományos eredmények

Az értekezés elsősorban az Egyesült Államok 2009–2019 között gyakorolt kül- és biztonságpolitikájának elméleti keretek szerinti értelmezésében nyújt tudományos eredményt a magyar szakirodalom számára.

- 1) A szerző szilárd elméleti alapokra építve elsőként összehasonlította az Obama- és a Trump-adminisztráció 2009–2019 közötti időszakban látott kül- és biztonságpolitikai gyakorlatát.
- 2) A szerző igazolta azt a hazai szakirodalomban hiányosan tárgyalt álláspontot, miszerint az Obama-adminisztráció külpolitikája a liberális internacionalizmus logikáját követte.
- 3) A szerző igazolta, hogy az Obama-adminisztráció 2009–2016 között Kelet-Közép-Európa irányába is a liberális internacionalizmus logikáját tételesen követő kül- és biztonságpolitikát folytatott.
- 4) Elsőként vezette be a magyar szakirodalomba a konzervatív internacionalizmus koncepcióját, egyúttal gazdagítva a Trump-adminisztráció külpolitikájáról szóló vitát a hazai szakirodalomban.
- 5) Bizonyította, hogy a Trump-adminisztráció 2017–2019 között Kelet-Közép-Európa irányába is a konzervatív internacionalizmus logikáját tételesen követő kül- és biztonságpolitikát folytatott.
- 6) Igazolta, hogy 2009–2019 között Kelet-Közép-Európa továbbra is a „Nyugat határvidékeként” volt jellemezhető, igazolva a Kelet-Közép-Európára irányuló angolszász és orosz geopolitikai gondolkodás időszerűségét.

Ajánlások

Az értekezés eredményei alapján a liberális nemzetközi rend válsága és a geopolitikai versenybe fordulása által jellemzett időszakban az amerikai külpolitikai elméletek és hagyományok mentén haladva az alábbi kérdések további vizsgálata javasolt:

- 1) A liberális nemzetközi rend megújítására tett amerikai kezdeményezések sikere/kudarca esetén milyen működési elvet fog követni a rend magjának számító nyugati transzatlanti közösség?
- 2) A liberális, nemzetközi intézmények és multilaterális fórumok továbbra is egységes struktúrát adnak-e az amerikai-európai együttműködésnek, vagy a konzervatív, bilaterális együttműködésekre épülő és birodalmi struktúrára emlékeztető együttműködés irányába haladunk?
- 3) A liberális nemzetközi rend belső és külső nyomásainak azonosítása és kezelési módja csak transzatlanti politikai összhang esetén lehetséges? Várható-e változás a transzatlanti kapcsolatokban, ha kelet-közép-európai és/vagy amerikai részről újra liberális gondolkodású külpolitika kerül megfogalmazásra?

Az értekezés kutatási és tudományos eredményeinek felhasználhatósága

Az értekezés kutatási és tudományos eredményei igazodási pontként segíthetik azokat, akik az Egyesült Államok és a kelet-közép-európai országok poszt-bipoláris korban, illetve napjainkban folytatott kül- és biztonságpolitikáját szeretnék értelmezni:

- 1) Az amerikai külpolitika liberális/konzervatív internacionalista értelmezése lehetőséget adhat arra, hogy a külpolitikai döntéshozatal hazai forrásaihoz, vagyis az adott kormányzatokban résztvevő politikai erők liberális/konzervatív alapmagatartásához illeszthető átfogó képet lehessen felvázolni az Egyesült Államok és az adott ország kapcsolatáról.
- 2) A konzervatív internacionalizmus mint értelmezéshez nyújtott teoretikai támasz kifejezetten a Trump-adminisztráció esetében bizonyulhat hasznosnak, mivel túlmutat a népszerű és leegyszerűsítő magyarázatokon és következetes gondolkodás körvonalazására alkalmas kereteket kínál.
- 3) A kelet-közép-európai történelmi és geopolitikai sajátosságok áttekintése révén az értekezés hasznos lehet azok számára is, akik az oktatásban és/vagy kutatásban szeretnék átfogó képet kapni Kelet-Közép-Európa liberális nemzetközi rendben elfoglalt helyének okairól és lehetséges következményeiről.

A szerző témával kapcsolatban megjelent publikációi

CSIZMAZIA, Gábor: Relations between the United States and Hungary: Phases and Fluctuations of the Last Two Decades. In: PÉCZELI, Anna (ed.): *The Relations of Central European Countries with the United States*. Dialóg Campus, Budapest, 2019, ISBN 978-963-531-068-9, pp.79–99.

CSIZMAZIA, Gábor: Central Europe on America's Political Pendulum. *Central European Political Science Review*, Vol.20. No.75. ISSN 1586-4197, pp.55-75.

CSIZMAZIA, Gábor: The Trump Administration and U.S.-Russian Relations. *Academic and Applied Research in Military Science*, Vol.18. No.1. ISSN 2498-5392, pp. 21–38.

CSIZMAZIA, Gábor: Trump elnök kiforrotlan „realizmusa”. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle* 2018:(2) (befogadó nyilatkozat) (2018), ISSN 1789-5286

CSIZMAZIA, Gábor: The Trump Administration's Relationship with Central Europe on the strategic and a political track. *Central European Political Science Review*, Vol.19. No.73. ISSN 1586-4197, pp.77-108.

CSIZMAZIA, Gábor: Decisive Change or Determined Continuity? The Trump Administration's Foreign and Security Policy Viewed from Central and Eastern Europe. *Academic and Applied Research in Military Science* 16:(3) pp.109–125. (2017), ISSN 2498-5392

CSIZMAZIA, Gábor: Preserving EU Security. *per Concordiam: Journal of European Security and Defense Issues* 8:(1) pp.16–21. (2017), ISSN 2166-322X

CSIZMAZIA, Gábor: Amerikai kül- és biztonságpolitikai percepciók Kelet-Közép-Európáról a hidegháború végétől napjainkig. In: Dr. SZELEI, Ildikó & BERKI, Gábor (ed.): *A hadtudomány és a 21. század. Tanulmánykötet*. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2015, ISBN 978-615-80044-8-0, pp.237–251.

CSIZMAZIA, Gábor: Central and Eastern Europe in U.S. Foreign and Security Policy. In: Maciej Marszałek és Waldemar Kitler: *Współczesne Wyzwania dla Podmiotów Euroatlantyckiego Środowiska Bezpieczeństwa* (Contemporary Challenges for Euro-Atlantic Security Environment), Akademia Obrony Narodowej, Varsó, pp.44–71. (2015), ISBN 978-83-7523-390-2

CSIZMAZIA, Gábor: A NATO katonai jelenléte Kelet-Közép-Európában az ukrajnai válság fényében. *Felderítő Szemle*, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, XIII:(3) pp.26–41. (2014), ISSN 1588-242X

CSIZMAZIA, Gábor: Az európai rakétavédelem változásai az Obama-adminisztráció alatt. In: KERESZTES, Gábor (ed.): *Tavaszi Szél*. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2013, ISBN 978-963-89560-2-6, pp.633–640.

CSIZMAZIA, Gábor: A „pivot” és a „reset” hatása Washington Kelet-Közép-Európát érintő kül- és biztonságpolitikájára. *Társadalom és Honvédelem*, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 17:(3-4), pp.11–18. (2013), ISSN 1417-7293

CSIZMAZIA, Gábor: Az amerikai-orsz kapcsolatok alakulásának kilátásai a második Obama-kormány alatt: a közép-európai rakétapajzs. *Biztonságpolitikai Szemle*, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, Budapest, 6:(1) pp.41–52. (2013)

CSIZMAZIA, Gábor: Nexus of the Relationship between the United States, Central and eastern Europe and the Russian Federation: American Military Presence and Missile Defence. In: *Zeszyty Doktoranckie Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego* (The Doctoral Book for PhD students), Akademia Obrony Narodowej, Varsó, 2013:(4) pp.15–41. (2013), ISSN 2084-2171

CSIZMAZIA, Gábor: Dividing Great Powers: Missile Defence in Central and Eastern Europe. In: Németh József Lajos (szerk.): *Second International Conference of Young Security Policy Experts* (Conference CD), Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Budapest, pp.1–11. (2013), ISBN 978-615-5305-11-5

A doktorjelölt szakmai-tudományos életrajza

Csizmazia Gábor Szombathelyen született 1987. február 25-én. Egyetemi tanulmányait a Nyugat-magyarországi Egyetemen végezte „nemzetközi tanulmányok” szakon, ahol 2010-ben szerzett diplomát. Doktori tanulmányait a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájában kezdte 2012-ben, kutatási területe napjaink amerikai külpolitikája, a transzatlanti kapcsolatok és különös tekintettel az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai kapcsolata, így doktori értekezését is ebben a témában írta.

Jelenleg egyetemi tanársegéd a Nemzeti Közszerológálati Egyetemen, ahol 2014-től a „Biztonsági tanulmányok”, „Nemzetközi kapcsolatok elmélete”, „USA kül- és biztonságpolitikája”, valamint „Amerikai külpolitika és transzatlanti kapcsolatok” kurzusok oktatását végzi, illetve e témakörökben vállal szakdolgozati konzultációt. Az oktatás mellett a Nemzeti Közszerológálati Egyetem nemzetközi kapcsolatrendszerének adminisztratív támogatásában is részt vett: 2013–2016 között nemzetközi referensként kétszer társszervezte a European Security and Defence College kiberbiztonsági képzését (2015, 2017), illetve rendszeresen közreműködött az Egyetemre érkező amerikai és más nemzetközi delegációk fogadásában.

Oktatói és kutatói profiljával összhangban hazai és nemzetközi szakmai programokban vett részt, melyek közül kiemelendő a George C. Marshall European Center for Security Studies kutatóközpontban végzett szakmai gyakorlata (2014), a Marshall Center kelet-európai biztonsági szemináriumán való hallgatói (2016), és a Marshall Center Scholars ösztöndíj-programjában való kutatói részvétele (2018). Külföldi kutatását az amerikai egyesült államokbeli George Washington Egyetemen is folytatta vendégkutatóként (2018).

Magyar és angol nyelvű publikációi elsősorban a Kelet-Közép-Európát közvetlenül érintő amerikai kül- és biztonságpolitikai fejleményekkel foglalkoznak. Rendszeresen tart előadásokat nyári egyetemeken, konferenciákon és szakmai műhelyeken, továbbá lehetőség szerint közszereplést is végez rádiókban.